

494145R

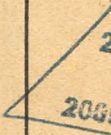
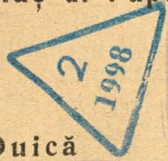
PETRU MAIOR și IUSTINUS FEBRONIUS

sau

Petru Maior ca vrăjmaș al Papei

De

Gh. Bogdan-Duică

hgh. 175

*Ariceaș de vârstă
atendat în lit*

P/M 10

Mare rușine! că *mirenii* întrec cu evlavia pre cei bisericești; și aceștia dela aceia trebuie să iea indreptare.

Petru Maior, în *Procanon*.

1. **Un regret.** *Procanon*-ul lui Petru Maior l-am cetit ca istoric literar, deci nu odată, ci de câteva ori. Îl cunosc bine; nu-l văd, însă, interpretat serios; nici de primul său editor, C. Erbiceanu, a cărui prefață este mediocră. Interpretarea mea o socotesc, însă, definitivă. Aceasta mă face să regret că Petru Maior n'a ajuns să-și sfârșească lucrarea și s'o publice el, atunci. Grecocatolicismul românesc ar fi avut în ea un izvor bun de orientări creștinești, dogmatice, morale și constituționale; și ar fi resistat, poate, mai mult aceluui ultramontanism care, mai ales dela 1870, îl invadează. ¹⁾

2. **Procanon**-ul a fost scris în timpul în care un tovarăș de muncă al lui Petru Maior, Samuil Clain, traducea pe Fleury (E. p. 41; S. p. 59): ²⁾ „Istoria lui Fleury, frâncul, care acum pe rumânie o au întors întru tot învățatul Samoil Clain“. Această indicație cronologică este vagă. Ea ne servește numai apropierea în timp: Fleury și *Procanon*.

¹⁾ Aceeași cauză a născut idea ca *Procanon*-ul să nu se retipărească. *Cultura creștină*, Blaj, vol. 5, p. 346.

²⁾ E., însemnează ediția lui Erbiceanu; S., ediția (încă nepublicată) dela Sibiu.

Rămâne data lui Petru Maior. Petru Maior însuși își datează lucrarea din anul 1783. Să ne ținem de acest an! Papă era atunci Pius VI (S. p. 16 și E. p. 12). Pius a fost papă dela 1775 până la 1799. Acești ani concordă cu anul 1783, care este anul al optelea al stăpânirii lui Pius VI.

Pe atunci Petru Maior se află în Blaj: *Scierea lui antipapală a fost, deci, gândită și formulată în Blaj*, ceea ce este cu deosebire interesant.

3. Curentul scrierii. Scierea lui Petru Maior nu este originală, nu-i o inspirație. Și cetitorul cel mai superficial o simte în legătură cu literatura teologică contemporană, cu literatura polemică, de care cunoscătorii o pot dovedi ca în mare parte chiar dependentă. Semn că *Petru Maior avea ochii întorși și spre Apusul liberal*, nu numai spre Răsăritul care-i era foarte simpatic.

4. Pentru răsărit. Petru Maior era o fire profund cinstită, morală. Viața ce-l înconjură, el o judecă cu inimă obiectivă, nu din poruncă; era un teolog *liberal, din tinerețe încă!* De aceea el era și drept cu acel Răsărit, de-a cărui tradiție se vedeă înconjurat din toate părțile. Despre această față a chestiunii câteva probe sunt necesare imediat.

I. „Părinții cei bătrâni, mai ales Apusenii, când vrea să arate cine sunt *adevărații creștini pravoslavnic*, și care este învățătura cea adevărată, *alergă la bisericile ceale apostolești*, în care Apostolii petrecură“

Apusenii, de acest fel de biserici apostolicești, „*una aveà, care erà în Roma*“. (S. p. 65; E. p. 45)

II. În acelaș capitol (XVI), discutând începătoria“ Papei, Petru Maior este de părere că „în pricea despre începătoria Papei *mai mare autentie au părinții cei dela răsărit decât cei dela apus; și cu zisele lor mai tare să ne îndreptăm decât cu a celor dela apus*. (S. p. 67; E. p. 46.)

III. Interesant este, că, vorbind despre corectitatea istorică a Răsăritului, Petru Maior și-aduce aminte de un mare falsificator apusean. Anume: După desfacerea unității imperiale din Apus (Verdun, a. 843) clericalismul se ridică energic pentru o unitate *prin* Papa. Un oarecare Izidor Mercator, falsificator, oferi acestei direcțiuni decretaliile pseudo-izidoriane (pe la mijlocul veacului IX). Petru Maior îl cinstește cu fraza aceasta: „Mărturie (despre niște proaste lucruri. G. B. D.) îmi sunt însuși *latinii*, în veacurile trecute, când *învățătura cea blăstămată a lui Izidor Mercator* tot Apusul îl cuprinsese, pe Papa monarh și în biserică, și în cetate, îl înălțase“ și „*răsăritului prilej de despărțire dela biserica apusului dădu*“.

IV. Spre sfârșit (Titlul VI, c. I) Petru Maior conchide practic (S. p. 139; E. p. 93): „În biserică noastră sânt de sfinți părinți și *de toți cei de leagă grecească* primite și întărite, *după care vieața noastră a o îndreptă se cuvine*: 85 de canoane ale sfinților Apostoli“, etc.

(Privitor la *canoanele apostolești* Petru Maior

eră de părere că nu sunt ale apostolilor (E. p. 96/7), ci de-ale părinților până la soborul din Nicea).

V. Simpatia răsăriteană-*universală* a lui Petru Maior deveniă mai caldă, când vorba eră despre Români, în special despre cei din Ardeal. Nu le vindeă numai cărțile sale, ci îi și cercetă, de ex. în Sibiu, la instalarea lui G. Adamoviçi. Dar Românilor neuniți Petru Maior le doriă o constituție grandioasă, este drept, nu în *Procanon*, ci în istoria bisericeii. El le doriă: „Să aibă Românii neuniți, cei dincoace de Tisa, *episcopi* de neamul lor și între dânșii un *mitropoilt*, de carele să se țină și episcopii, cel din Ardeal și cel din Bucovina, asemenea Români, ca să nu atârne întru nimica dela mitropolitul cel sârbesc din Carloviț; care nu e cu neputință a se dobândi dela preamilstivul împărat al Austriei. Cât bine ar puteă Românii dela părinții și arhipăstorii cei de sângele lor nădăjdui“! (Pg. 131).

5. **Contra Apusului.** Predilecțiunea pentru Orient îl făceă pe Petru Maior critic față de Occident. Nota intervine mereu. Așa fiind, aici citez numai ediția de Sibiu: „gata dar iaste osânda unor Apuseni“ (7); „Italianii vrând să înalțe pre Papa deasupra bisericii“ (23); „cu acest loc al sf. Scripturi se înfălesc tare Italianii“ (29); „două lucruri din locul acesta trag Italianii pentru Papa“ (39); „Italianii și în locul acesta își nălucesc a află monarhia lui Petru“ (42); „Latinii cari zic“ (60); „Carea sentenție a nu fi adevărată acum toți, și latinii, afară de Italiani, nu se îndoesc“ (68); „Câte

blăstămății de acestea s'au întâmplat și la răsărit, și mai ales la apus, de când Papa" — (99); etc.

Din citațiile acestea (și din toată cartea) reese sila ce Petru Maior o simția de ce pe-atunci îi erà lui și altora *italianism*, adecă *ultramontanism*, fie actual, fie vechiu ori chiar străvechiu. Aceasta erà situația sentimentală a lui Petru Maior în a. 1783.

6. De tinăr antiitalian. Situația sentimentală a lui Petru Maior nu erà de origine proaspătă; ceeace se poate dovedi într'un chip *foarte* interesant.

Pe ultramontani Petru Maior *de când erà la Roma* nu-i putuse suferi. Reese aceasta din cap. IX, unde, pregătind o critică, afirmă că „va aduce înainte *ceale ce am auzit însuși cu urechile mele dela dânșii, petrecând nu puțină vreme cu dânșii*, tocma acolo unde se vād a fi ceva, în ceale ce scrise cel mai vestit întră tâlcuitorii italieni“: Cornilie a Lapide. (S. p. 30; E. p. 22). De-atunci, *din Roma-i simțise* ca neadmisibili pe lapidiști!

La Roma învățaseră însă, și alți Români, mai mărginiți; pe aceștia Petru Maior îi judecă acum sever: „*Ba și acum se află unii și prin părțile noastre, cari, învățând la Roma teologia, socotesc că numai acelea sunt adevărate, care le-au auzit la Roma și doar și sângele și l-ar vărsă pentru monarhia Papei. O! de-ar fi apărat Dumnezeu neamul Românesc de-acest fel de oameni învățați și teologi!.. O vremi! O obiceiuri!*“ (E. p. 47; S. p. 68).

La Roma Petru Maior a studiat în anii 1774—1779. De-atunci până la *Procanon* trecuseră, deci, vre-o 26 de ani de observări și de pățanii proprii. De câte ori Petru Maior își va fi adus, întretimp, aminte de întâiele impresii jignitoare dela Roma?!

7. Tot din timpul Romei. Întorcându-se dela Roma, un amic al lui Maior, G. Șincai, a fost oprit la Viena, (1779), ca să studieze metodele pedagogice ale lui Felbiger și dreptul natural, precum spune și el în *Elegia* sa. Și Petru Maior a fost oprit în Viena, pentru studii de-acelaș fel.

În Viena Șincai a fost protejatul nunțiului papal Garampi. Lui Garampi i-l recomandase cardinalul Stefan Borgia, care-i îngăduise (la Roma) să cetească și opere proscrise, interzise de Papa!

Iosif Garampi a fost, însă, omul care a descoperit pe autorul cărții lui Iustinus Febronius, despre care voiu dovedi că l-a influențat profund pe Petru Maior, chiar în *Procanon*! ¹⁾

Garampi a descoperit pe Hontheim din pseudonimul Febronius la anul 1764. Șincai, Maior, să nu-i fi prins și ei de veste, din Viena?, de mai nainte chiar? Întrebarea nu-i romantică; dar obscură-i încă viața *intelectuală* dela Roma și Viena a celor doi învățați români. ²⁾

¹⁾ Febronius se tipărise în Frankfurt am Main, la tip. Esslinger.

²⁾ Despre Garampi Șincai a scris: „Un patron distins al meu, în Viena, a fost Iosif Garampi, arhiepiscop și nunțiu papal, care totdeauna cu cea mai mare bunătate mi-a dat

8. Petru Maior cugetător realist. Precum văzurăm, pe Petru Maior apusenii nu-l cuceresc ușor. De câteva ori îi respinge ca „apuseani“. Mai energic respinge pe Italiani.

Aceștia sunt buni oratori, retori: „pe vremile *acestea* pre toate neamurile, după părerea mea, le întrec întru podoaba cuvântărei“. (E. p. 35; S. p. 49). Dar „măestria ritorească“ lui Petru Maior nu-i place, retorul se mulțamește și cu „o nălucă de adevăr“; colorează, falsifică obiectul. Deci și pe retorii despre Papa nu trebuie să-i credem!“¹⁾

În schimb izvoarele trebuiesc cetite bine: Să se cetească „cu bună luare aminte, toată cartea“ (E. p. 43; S. p. 62), din care se scot argumente; să se „cerce scopul cărții și chipul dovedirii și prilejul cu care s’au scris cartea“ (E. p. 45; S. p. 65), și să caute adevărul. Scris astfel *Procanon*-ul deveni o scriere serioasă.

Cugetătorul acesta realist nu putea să stea indiferent față de val-vârtejul polemicilor bisericești contemporane. Ce atitudine a luat se vede din însemnările ce urmează.

9. Petru Maior despre teologia germană și franceză. Vorbind despre „*poveștile*“ Romei,

intrare la biblioteca nunciaturei apostolice; ba încă însuși căută cărțile și manuscriptele, ce-mi puteau servi pentru scopul meu și mi le lăsă în deplină libertate de a le decopia și întrebuița“. (*Archivul* lui Cipariu, p. 291).

¹⁾ „Ritoriceștile figuri“ (ale lui Tertullian) Petru Maior le pomenește și în *Ist. bis.* p. 8.

Petru Maior se bucură că „de mila lui Dumnezeu *Nemții acum s'au luminat și toate vicleniile Romei le descopere*, cearcă învățăturile sf. părinți și obiceiurile cele bătrâne ale bisericii, și în practică le pun“ (E. p. 47; S. p. 69). Aiurea Petru Maior crede că biserica „tocmai comedie“ ar fi, dacă Dumnezeu n'ar fi sculat bărbați înțelepți, care să priceapă pe sf. părinți, „precum pururea au fost *Galii și acum sânt mai ales Germanii, că încet-încet toate vicleniile se vor isgoni din biserica lui Dumnezeu și vom ajunge odată la dragostea cea dintâi*“. (E. p. 51; S. p. 74). Galii (adecă Francezii) și Nemții, critici fiind, deosebesc ce este al nostru de ce este al altuia și ne-ajută ca „nici robi nimărui să nu ne facem; că spre slobozire ne-au chemat Dumnezeu și fii și moșteni sântem“. (E. p. 51; S. p. 75). Teologia franceză și germană ne duceă, și după Petru Maior, spre libertate, spre liberarea din jugul papal, teoretică și practică. Acum, în momentul scrierii *Procanon*-ului, Petru Maior mai ales pe Nemți îi distingeă; deci mai ales pe ei îi urmă;

10. Contraste literare. Sentimentalitatea anti-apuseană sau antiitaliană a lui Petru Maior se concretiză, precum am văzut, în scârba ce-o simția pentru Corneliu tâlcuitorul.

I. *Cornelius a Lapide* a fost un iezuit; și-l chemă (fără traducere latinească) *van den Steen*. Se născuse la anul 1566, în Olanda și muri în Roma, în anul 1637. Orator popular și exeget vo-

luminos, a comentat testamentele; iar comentarul lui s'a mai cetit și după ce alți exegeți (catolici) l-au întrecut. Petru Maior nu-l respectă, însă. Citindu-i părerea că apostolii au fost *oile* lui Petru, Petru Maior îl respinge S. p. 30; E. p. 23): „Mari adevărat și *necuviincioase ocări* asupra Apostolilor sânt acestea, ce acest iezuit aici au grămădit. Dar ascultă încă ce grăește despre puterea Apostolilor la tâlcul cuvintelor acestea: *Tu ești Petru!* Ascultă, ziseiu, și vezi în câta *nesocoteală* și în *adâncime de nepriceapere* cade celace, lăsându-se să-l domnească *patima*, se înstrăinează de tâlcurile și învățăturile sfinților Părinți“. Petru Maior îl combate inteligent pe Corneliu; apoi exclamă: „Fă-te, Doamne, ajutor nouă, și nu lăsa să se vestească unele blăstămuri ca acestea în bisearca ta“. (S. p. 32; E. p. 28).

Pe Corneliu Petru Maior îl ocărește și aiurea: (S. p. 39; E. p. 28).

II. Mai blând este Petru Maior cu *Ballerin* (S. p. 26; E. p. 19), la care trimite pentru niște dovezi; dar și *Ballerin* „totuși rău se folosește cu dânsle“.

Vorba este aici despre *Ballerini*. *Ballerini* au fost doi, Petru și Ieronim, născuți unul în anul 1698, al doilea în 1702.

Ieronim a murit în 1781. *Deci pe acesta Petru Maior tânărul l-a apucat în viață.*

Petru a scris *contra* lui *Febronius*, deci pentru Papa, două opere, îndată după ce s'a publicat a

lui Febronius; adecă la 1765 și 1766. Petru a murit în 1769, zece ani înainte ca Petru Maior să plece din Roma spre Viena și Ardeal.

„Rău“ folosiseră cei doi frați versetele apostolești, pentru a scuti pe Papa de rănițoarele expuneri ale lui Febronius; cu acea vorbă: „rău“ Petru Maior luă atitudine în contra polemiștilor italieni.

III. In cap. IV, din titlul II (S. p. 96; E. p. 65) apare la Petru Maior un scriitor pe la noi necunoscut: *Anselm Avelbergensul*.

Acesta este A. von Havelberg cu ale sale *Dialogorum adversus graecos*: un mondial al epocii sale, episcop dela anul 1129, cruciat la anul 1147, ghibelin și amic al lui Frideric Barbarossa, diplomat cu o misiune în Orient, la Bizanț. Mort în anul 1158.

Petru Maior citează din cap. 8 al dialogului III, dar nu-l citează, ca să aflăm părerile lui Anselm, ci ca să le aflăm pe-ale unui arhiereu bizantin, pe-ale lui Nichita din Nicomedia.

Vivace, Nichita respinsese primatul papal; Petru Maior, simpatic, îl citează pe Nichita pe-o pagină întreagă! Animat de graiul lui Nichita, Petru Maior, desprețuind obiceiul de-a scrie la Roma pentru ca de-acolo, în scris, să se spună cum gândeste ea dogmaticește, adaoge: „Bag samă dintru această socoteală dascălii apusului, în vremile trecute, de tot au fost părăsit cetania cărților sf. Părinți și au fost în apus la nimica toată teologia“.

La o cetire ulterioară din Febronius găsec

acum (la p. 65) că *citatul din Nichita* l-avusese Febronius exact ca 'n Petru Maior, din acesta lipsind numai locul ediției, pe care conștientosul Febronius nu-l uitase (*impresso in Archerii Spicii. Tom. XIII p. 212; ubi*) *Quid igitur vobis Scripturarum scientia? Quid nobis literarum studia?* etc. Chiar și punctele... dintre „născut“ și „și azi“ — se află la Febronius.... *O probă serioasă că Febronius a fost arsenalul lui Petru Maior.*¹⁾

IV. Simpatie îi este lui Petru Maior și Claude Fleury, cel născut la anul 1640, în Paris. Fleury a murit în anul 1723. A fost deci contemporanul afacerii iezuitice-habsburgice dela Alba-Iulia lui Teofil și Atanasie. Ep. de Meaux, Bossuet, i-a fost lui Fleury un protector; dar Bossuet a fost formulatorul Declarației clerului gallican despre puterea eclesiastică (*Declaratio cleri gallicani de ecclesiastica potestate*), cu cele patru puncte (*propositiones*) care formulară limpede episcopalismul gallican, toate, *toate* susținute și de Petru Maior în *Procanon*-ul său. Proposițiunile acelea au fost admise la anul 1682. Dar pe Cl. Fleury îl protejă și Ludovic XIV. Fleury a scris elegant o istorie bisericească (*Histoire ecclésiastique*), care dela 1691 până la 1719 ajunse la volumul 20. În ea Fleury se dovedește gallican neșovăitor; nu numai scriitor atrăgător.

Dar acei ani 1691—1719 sunt și anii „unirei“ românești. Samuil Clain îl traduce pe Fleury, Petru

¹⁾ De-aici înainte Febronius se va însemna numai cu F.

Maior îl citează. Aceasta ce va fi însemnat? Ce-a însemnat, Petru Maior ne spune când laudă teologia gallică (S. p. 74; E. p. 51) și când îl citează pe Fleury (S. p. 59; E. p. 51) (S. p. 135; E. p. 90).

Contrastul lămurit aici este o dovadă definitivă că atitudinea bisericească a lui Petru Maior era întemeiată pe un sentiment crescut din tinerețe; dar și pe continue studii neobosite de teologie liberală.¹⁾

11. Din tot ce am dezvoltat până aici, se lămurște că Petru Maior, elev al Romei, era un antiroman.

De aceea pot afirma că, picându-i în mâni cartea combătută de Ballerini (pe care-l citează), adecă F. (pe care nu-l citează), Petru Maior va fi simțit plăcerea de-a se vedeă confirmat în repulsiunile de student la Roma și 'n propriile-i rezultate posterioare.

¹⁾ Fleury este bine reprezentat în bibliotecile Transilvaniei. A fost tradus și în românește: *Catechismul cel mic istoricesc*, tradus de Vassilie Colossi, în Săcărâmb, în 21 Mai 1814. Din prefață: „nu lipsesc nici in limba românească de o vreme încoace mai multișoare catehismuri, ci părându-mi-se mie cam *sterpe*, altele prea bogate, adânci și *polemicești*“ (adecă antiortodoxe! G. B. D.) „m'au îndemnat a preface în limba noastră și în unele locuri după rânduiala bisericii noastre a întocmi acest catehism istoricesc“. *Leçon* devenit *Cetire*. Sunt 57 de cetiri, in stil bun românesc.

Și Colossi trebuie să fi fost unul dintre teologii liberali ai grecocatolicilor din epoca lui Petru Maior.

Deși — diplomaticește — nu-l citează pe F.,
voiu dovedi că l-a cunoscut și utilizat.

12. **Hontheim.** Titlul cărții lui F. este:

JUSTINI FEBRONII JCI
DE
STATU ECCLEIAE
ET
LEGETIMA POTESTATE
ROMANI PONTIFICIS
LIBER SINGULARIS,
AD
REUNIENDOS DISSIDENTES
IN RELIGIONE CHRISTIANOS
COMPOSITUS

BULLIONJ
APUD GUILLELMUM EURARDI
MDCCLXIII.

Între titlu și locul (pseudonim) de editură se
află o ilustrație: Pacea și dreptatea îmbrățișându-se,
ținând în mâni sabia și cumpăna și crucea.

13. Autorul este, așadară Hontheim, a cărui
biografie trebuie să urmeze: ¹⁾

Ioan Nicolae de Hontheim s'a născut în anul
1701, în Trier.

Carte a învățat la iezuiți și la uniwersitățile

¹⁾ După catolicul *Kirchenlexikon*, întrebuițat și mai
sus, ediția Hergenröther,

din Trier, Löwen și Leyden. Gallicanul van Espen l-a influențat în acest timp. După promoția ca doctor în drept a făcut călătorii întinse; s'a așezat apoi în Roma, unde a stat trei ani, timp destul ca să o cunoască bine. Întorcându-se acasă deveni membru al consistoriului din Trier, profesor universitar (de drept roman) și prefect al unui seminar; scrise opere istorice; deveni episcop (Weihbischof) și vicar general *in spiritualibus*. Papa Benedict XIV îi oferì titlul de episcop de Myriophyt *i. p.* Hontheim erà o pildă rară de împlinire a datoriilor sale, ca erudit, ca *puritate de moravuri*, ca muncitor zi de zi. Toată viața aceasta i-a consolidat predilecția pentru principiile bisericii gallicane și rezervele sale — multe-i rezerve — față de principiile catolice. Și astfel, om de 62 de ani, ajuns la un termin clasic al experiențelor sale cugetate și rescugetate, la anul 1763, scrise opera sa critică, antipapală.

Ca probă despre cât F. s'a cetit în Ardeal dau o notiță scurtă. În biblioteca universității din Cluj ediția întâia (elegantă) se află sub Nr.-ul 33750. Ediția *altera* (1765), sub Nr.-ul 94264. Tomul II (*ulteriores operis vindicias continens*) din 1770, tomul III (1772) și tomul IV (1773 și 1774), sub același număr. Dar și supt Nr. 12846. Se află și ediția a treia, din 1789 (*Editio emendatior et auctior*). Se află și *F. abbreviatus et emendatus* (1777). Tot semne că în Ardeal F. erà bine cetit! Se află și extrasul nemțesc, din Wardingen (1764)!

Ajunsesse, de sigur, și la Blaj!

14. Cartea lui F. are 656 pagini. Este un tipar elegant. Și are o prefață demnă și-o încheiere lirică.

Prefața l-anunță pe papa Clemente XIII că opera va vorbi despre drepturile Papei, dar și despre reformele necesare în biserică.

Regilor și principilor creștini le-aduce aminte de războaiele născute din cauza deosebiriilor de credințe; și-i roagă să fixeze *veros limites*, marginele drepte, de opus pontificelui dela Roma. Episcopilor catolici le imprimă că mai ales de cauza lor este vorba, ca urmași de-ai apostolilor: *Qualitatem successorum Apostolorum et omnis eorum officii nemo vobis disputat. Videte, an omnia adhuc illorum jura teneatis!*

Preoților și clericilor ar voi să le inspire o inimă bună și dispusă spre slujba Domnului.

Prefața are un cuvânt și pentru doctorii în teologie și în dreptul canonic; acestora le-atrage atenția că monarhismul eclesiastic trebuie controlat cu ideile creștinismului antic și — respins; și că aberațiunile teologiei catolice trebuiesc părăsite; iată una (din prefață): Papa *non committit simoniam vendendo beneficia!*¹⁾; iată și-a doua: *Potest de injustitia facere justitiam!*; și-a treia: *Potest mutare substantiam rerum!* Etc. Față de acest fel de aberațiuni nimica toată eră că Papa *non subjiciatur canonibus!* Numindu-și antecesorii, pe Espen, P. Sarpi, Richer, pe Bossuet și Fleury, autorul se

¹⁾ Pagina 29.

roagă să nu fie judecat în pripă și, cu el împreună, să se cerceteze tot ce fraudă a fost în biserica lor cea otrăvită de falsurile lui Izidor.

Finalul liric are 10 propoziții; voiu copia două, a 8-a și a 9-a: *Disciplinam ad veros Canones reducere laborantem non damna, sed votis, consiliis, factis adjuva. — Veteris aevi prudentiam, sagacitatem, modestiam, sanctitatem collanda.*

Autorul eră evident, o fire de apostol. Dar Papa i-a condamnat opera imediat (1764)! Pe Petru Maior condamnarea aceasta nu l-a împiedecat de-a ceti și-a asimilă.

15. Imitația lui Petru Maior. O orientare prealabilă (și superficială) în ideile lui Petru Maior ne-o poate da și o simplă cetire a titlurilor, dintre care, pentru acest scop, câteva nu ne trebuiesc.

Titlul I. Despre împărățirea Beseareicii.

Cap.	I. De icoana sau cunoștința împărățirii.
„	II. În Beseareică iaste puteare de a pune legi.
„	III. În Beseareică iaste puteare de a pedepsi.
„	IV. (Se respunde ereticilor care combat teoria din c. I. și II).
„	V. Această puteare duhovnicească nu toți, ci numai unii dintră creștini o au.
„	VI. Putearea și stăpânirea ce e dată Beseareicii aseamenea și întocma iaste între toți Apostolii.

- Cap. VII. Se răsipesc ceale ce împotriva aceştii învăţături aruncă Italianii.
- „ VIII. (Fără titlu).
- „ IX. (F. t.).
- „ X. (F. t.).
- „ XI. (F. t.).
- „ XII. Despre dovada ce trag Italianii din mutarea numelui Sfântului Petru asupra noastră.
- „ XIII. Canoane pentru înţelesul Părinţilor întru pricea ce e despre stăpânirea Sf. Petru.
- „ XIV. Sfântul Petru a fost cel dintâi în ceata Apostolilor.
- „ XV. (F. t.)
- „ XVI. Se răspunde în ceale ce latini aruncă împotriva aceştii învăţături.
- „ XVII. Arhieriei sânt următori scaonelor Apostolilor.
- „ XVIII. Putearea şi stăpânirea tuturor Arhierilor iaste întocma şi din urzire nehoărită.
- „ XIX. Din titlurile ce se dau Papei nu urmează (ca) Papa să aibă mai mare puteare decât ceialalţi arhieriei.
- „ XX. Despre titlu acela: Episcopul Episcopilor şi Părintele Părinţilor.

Titlul II. Despre nesmântnicia Beseaticii.

- Cap. I. Beseatica e nesmântnică.
- „ II. Nesmântnicia Beseaticii nu pe lângă

alții, fără numai pe lângă Arhierei, laolaltă socotiți, iaste.

Cap. III. Besearica e nesmântnică numai întru învățatura dogmaticească.

Titlul III. *Despre hotarele putearei besearicești și împărătești.*

Cap. I. Cât e de lipsă cunoștința hotarelor putearii besearicești și împărătești.

„ II. Sfârșitul putearii împărătești iaste fericirea cea vremealnică, iar sfârșitul putearii besearicești iaste fericirea cea de veaci.

„ III. Besearica nici cum n'are puteare spre ceale vremealnice.

„ IV. Se descurcă îndoialele protivnicilor ce aduc asupra învățătorei noastre.

„ V. Impăratul n'are puteare peste ceale duhovnicești.

Titlul IV. *Despre Soboare.*

Cap. I. Soboarele sânt de lipsă în besearică.

„ II. Soborul nu-l adună Papa.

„ III. La Sobor toți și sînguri arhieriei trebuie să se chame și să aibe cuvânt hotărîtoriu.

„ IV. Șederea pe scaonul cel mai întâi în Sobor nu iaste dată Papei dela Hristos.

„ V. Cum trăbue să cură Soborul.

„ VI. Ce drept are Impăratul în Sobor?

„ VII. Canoanele și așazământurile beseari-

cești trăbue să se vestiască peste toată lumea.

Cap. VIII. Modru și forma cum trăbue să se vestiască așăzământurile besearicești.

Titlul VI. *Despre canoanele ceale primite și întărite în besearica răsăritului.*

Cap. I. Numărul Soboarelor și a canoanelor celor primite în besearica răsăritului.

„ II. Înceaperea canoanelor apostolicești.

„ III. Să arată avtenția canoanelor dela Trulla.

„ V. Pentru Soborul întâi și al doilea care s'au făcut în Besearica Sfinților Apostoli la Țarigrad.

„ VI. Pentru Soborul dela Țarigrad ce-l chiamă Latini al optulea a toată lumea.

Titlu V, lipsă!

Temele *mari* cu care Petru Maior s'a ocupat sunt, așadar, acestea: Puterile imanente instituției bisericești; infalibilitatea; raportul între biserică și stat; soboarele; canoanele,

Legătura între teme este evidentă; metoda este deductivă, pornind dela principii la aplicări, la cazuri.

Și-acum putem trece la paralelisarea lui Maior cu Febronius.

16. Comparațiuni despre puterile bisericești.

I. Titlul capitolului I. din *F.* este *De exteriori forma regiminis, quam in sua ecclesia Christus*

Dominus instituit. La Petru Maior, prescurtat, *Despre împărățirea besearicii*; restul a trecut în text, în rândul 4: *a fi dată de Domnul Hristos.*

Teoria puterii arhieresti de-a da legi și pedepse Petru Maior o întemeiază pe Sf. Pavel (diverse locuri), pe Matei (XIII. s. 18) (XVIII. s. 17); etc. A contestă această putere este erezie, zice Petru Maior. Acest fel de eretici, contestatori, se bazează pe Luca XXII, 25—26, interpretând greșit „că nimeni în besearică nu e mai mare, ci toți asemenea“ (E. p. 6; S. p. 7). Oponerea lui Petru Maior corespunde notei 1 din § 7, la *F.* (P. 18): *Quis inter ipsos major esset?* etc. La Petru Maior p. 8 în S. și 'n E. la p. 6. Dar, publicist ce vizează stări reale, Petru Maior nu se lasă și mai departe ispitit de erudiția lui *F.*, ci „se aprinde de mânie“ contra arhierelor „sumeți“ și scrie contra lor polemic-aspru.

Textul apărat contra ereticilor, de Petru Maior (Luca XXII, 25/26) și de *F.*, citându-l întreg (ca și Petru Maior), *F.* îl declară deplin luminos: *respondit Salvator, et ea quidem dictionis claritate, quae nullas tenebras admittit: Reges gentium, etc.;* „prea sfinte cuvinte“ le zice Petru Maior.

II. Petru și piatra. În § 2 *F.* intră *in medias res*, oferind material relativ la chestia *Petru și piatra*. Printre titluri se află și acesta (I, 7): *Omnium Apostolorum in Ecclesiastica potestate aequalitas (salvo Petri Primatu) et Scriptura demonstratur* (P. 28); ceeace la P. M., tot ca titlu, sună așa

(S. p. 20; E. p. 15): „Putearea și stăpânirea ce e dată Besearicii asemenea și întocma iaste întru toți Apostolii“.

Din argumentele lui *F.* aici Petru Maior are (S. p. 22; E. p. 16) citatele: Fapt. Ap. XV, 28 (ca și *F.* la p. 18: *Visum est Spiritui sancto et nobis*), după care, la *F.* p. 29, vine sf. Ciprian cu tot textul pe care, și Petru Maior îl traduce la p. 22: „Tuturor apostolilor, după învierea sa, întocmai putere le dă“ — etc.

Petru Maior combate apoi ce „împotriva aceștii învățături aruncă Italianii“, — adecă *monarhiștii* papaliști; și discută (supt *a*) pe Matei XVI, 28 (Tu ești *Petru* și pre această *piatră* etc.). *F.* începuse discuția tot dela Matei XVI, 28.

III. Ajuns la interpretarea *Petru* și *piatra*, citând (ca și *F.*) pe Matei XVI, 18 (S. p. 25; E. p. 18), Petru Maior își scrisese interpretarea sa: „Prin piatră nu se înțelese alta fără numai *mărturisirea credinței* ce o au făcut Sf. Petru despre Domnul Hristos, zicând: „Tu ești Hristos, fiul lui Dumnezeu celui viu“. Interpretarea lui Petru Maior se află înscrisă la *F.* (P. 7, 1). „Multe înțelesuri acestui cuvânt au scornit unii și alții“, zise Petru Maior, la aceeași pagină; dar zisese înainte-i *F.*: *Variis modis hunc textum S. S. Patres interpretantur*. Și imediat urmează, ca și la Petru Maior, prima interpretare: *Primo multi per Petram hanc inteligunt FIDEM, seu, CONFESIONEM, quam de Christi Divinitate Petrus fecerat*. Aici este,

între *F.* și Maior identitate perfectă, formulată chiar și în aceeași ordine de idei.

Dintre aderenții interpretării, culeși de *F.*, Petru Maior a reținut numai doi: pe I. Gură-de-aur, Omilia 54, (la *F.* 55); epistola către Efeseni (Petru Maior adaoge și cap. II).

Citatul din Matei c. XIII. s. 18 (S. p. 4 și E. p. 4) a fost — însă — la Petru Maior o greșală de tipar. Exact este XVI, 18, s. ca la *F.* (P. I și 7), mai exact 15—19, despre legări și deslegări.¹⁾

Isprăvind cu alte 2 interpretări (în esență concordante) *F.* conchide (P. 12, 5) că din Matei nu reese dreptul la *forma monarhică* a bisericii lui Petru. Doctrinile *multum absunt, ut in textu Matthaei agnoscant inductionem formae Monarchicae in Ecclesiam, vigore cuius regimen Universae uni Petro ita committeretur..*; ceea ce Petru Maior, la rând, exprimă așa: „Carele înțeles de-1 vei primi, bine vezi că nici o putere asupra Apostolilor, nici *monarhie* n'a căpătat Sf. Petru, când a fost numit Piatră“; ceea ce, despre Apostoli, și *F.* spusese, în continuare, că nu a fost autorizat a împărți cu ai săi *conapostoli* unele, iar altele a și le rezervă: *cui liberum esset coapostolis suis, quam voluerit,*

¹⁾ Teoria lui Petru Maior despre *piatra credinței* a fost și teoria lui — Șaguna, care în 5 Martie 1865 rostiă, la Carloviț, fraza că Christos „au întemeiat biserica sa pentru toate veacurile, pe *piatra credinței* și aceea ne-au lăsat-o nouă, prin Apostoli și următorii săi spre păstrare și susținere“. — În *Acte oficioase privitoare la înființarea metropoliei gr. res. a Românilor. Sibiiu, 1867, p. 47.*

portionem sacri regiminis communicare, quam voluerit, sibi reservare (tot p. 12).

Capitolul lui Petru Maior (VII) despre Petru și piatră este, evident, un ecou din mult mai bogatul (adecă prea încărcatul) *F.*

IV. **Cheile.** Urmează, la Petru Maior, cheștiunea *cheilor*, legările și deslegările. Numai lui Petru date? Nu; căci, după Matei XVIII, v. 18, s'au dat tuturor apostolilor. La *F.* (p. 13) apare acelaș izvor, dar și Ioan XX, v. 22: *Ex quibus textibus apparet, oppido falli illos, qui uni Petro claves a Christo datas autumnat.* Despre *claves* (chei) vezi la *F.* și p. 20, unde avem drept sprijin pe sf. Augustin; latinește, la *F.*: *quem admodum notasse videtur elevatus Augustinus, dum dicit: quod Claves Ecclesiae datae sint unitati.* Ceeace, la Petru Maior, tot imediat, după citatul din Matei, urmează: „Că cheile acestea nu un om, ci *unicivnea Besearicii* le-au luat“; tot din sf. Augustin!

Deoarece Petru Maior se razimă vag pe teologia franceză, să însemn că și în acest caz special, al *cheilor*, *F.* citează și pe Galli: *Ea est communis sententia theologorum Galliae, tam veterum, quam recentiorum.*

V. **Oile.** Vorbind despre *chei*, *F.*, p. 24, introduse în treacăt și *oile* de păscut. Anterior (§ 3, p. 13) *F.* tratase însă, în mod special, despre oile exploatare în favorul monarhiei papale. Tema lui *F.* eră Ioan, XXI (Cap. I, § 3); ca și la Petru Maior (firește) (S. p. 29; E. p. 22). *Etiam hoc*

loco Christi verba in persona Petri ad omnes Pastores Ecclesiae diriguntur. La Petru Maior identic: „Dar și pe ceilalți apostoli cu aceeași vrednicie întocmai i-au împodobit“.

F. confirmă textele biblice cu Augustin (P. 13), pe care Petru Maior îl dă prescurtat (S. p. 35; E. p. 25); *sed, quando Christus ad unum loquitur, unitas commendatur*, ce Petru Maior expune așa: „Și când se zice lui Petru, cătră toți se zice“.

Petru Maior mai citează pe sf. *Ambrosie*, în cartea II despre vrednicia preoției, cap. II; ca și 'n F., exact cu acelaș text (S. p. 34; E. p. 25): „S'au poftorit de trei ori“ — *Repetitum est ter a Domino* etc. (P. 13).

La Petru Maior urmează citația din Ioan Gură-de-aur, fără indicația izvorului. Izvorul, însă, îl indică F., este Omilia 79 (despre Matei). Textul este acelaș.

Petru Maior continuă cu Sf. *Vasile cel mare*, în orândueala 22 — scrie el în grabă. F. tot cu sf. Vasile continuase. Dar citând mai exact: *Constit. monast.* cap. 22; cu acelaș text.

În paginile acestea (S. p. 34-35; E. p. 25-26) Petru Maior, având *la rând* aceleași patru texte din aceiași patru sf. părinți, *copià* (evident) o notădin F.

Mai mult, abiă a sfârșit de extras, și Petru Maior adaoge imediat, drept confirmare, pe: „Mergând învățați“ și pe „Precum m'au trimis pre mine Tatăl“, exact, iarăș, ca F., la sfârșitul § 3: *Sicut misit și Euntes docete.*

Va fi știut Petru Maior astfel de lucruri, chiar bine, și fără F., dar mie-mi pare că F. i le *aglomerase* cu un zel mai mare decât al lui.

VI. **Papa stăpân pe averi străine?** Principiul izidor-mercatorian, că Papa-i domn peste toate bunurile (F., p. 629), Petru Maior îl respinge asemeni. (S. p. 103 și E. p. 70). Papa nu are dreptul de-a lua moșiile „dela unii și a le împărți la alții“, ceea ce și *astăzi* (deci la 1783!) Papa ar face, dacă „nu s'ar fi trezit împărații“; dacă ei „nu s'ar apăra de *tirănia* lui“, încheie Petru Maior.

17. **Monarhism papal.** Din tendințele și derivările dogmatice de catolici a reeșit o sinteză, pe care firește Petru Maior o combate: *monarhismul*.

I. Pomenit-am mai sus și cuvântul *monarhie*, contrarul *democrației*. Nici Petru Maior nu admite *democrație* bisericească; la el adversul eră, însă, *aristocrație* (numită o singură dată (S. p. 11; E. p. 9). De *monarhie* Petru Maior nu voește s'audă. Precum reese din paginile: S., p. 26, 27, 42; E., p. 20.

Și antecesorul său a repudiat monarhia; mai des chiar, mult mai des; într'un capitol (I, § V): *Formam Ecclesiae non esse Monarhiam, ex sacra Scriptura demonstratur* (P. 17), citând, ca sprijin, pe Ioan XIV. (ca și Petru Maior); pe 1 Timoteiu cap. 3 (ca și Petru Maior), dar Petru Maior în alt context (S. p. 89; E. p. 60); și tot acolo (ca și Petru Maior) pe *Visum est Spiritui sancti et nobis* din Fapt. Apost. XV; mai citând (ca și Petru Maior) pe Mateiu XVIII, 15 *et seqq.*

Sucesiunea acelorași citate într'un capitol în-vită — și ea — spre credința mea (motivată și mai sus) că Petru Maior aveà înainte-și ori în memorie (?) cartea maestrului său F.

II. Relativ la monarhismul bisericesc F. a citat într'un loc (P. 127) pe Pufendorf, protestant, dar erudit și priceput în lucruri politice; acesta scri-sese că este absurd a discuta ce formă i s'ar pot-rivi bisericei; monarhică? aristocratică? seau de-mocratică?, *deoarce biserica nu este — stat*. În această privință Petru Maior nu l-a urmat pe Pu-fendorf, ci s'a hotărit expres pentru — *aristocrație*:

Abaterea aceasta dela F. au pricinuit-o, de si-gur, necesitățile bisericii românești dela anul 1783 — care, în a ei lipsă de cultură, trebuia, totuși, comandată.

18. **Aberația monarhistă**: *cruzimi și trufii clericale*. În *Procanon* se află o pagină teribilă: Se descrie o preoțime (catolică), a cărei existență omul modern nici n'o mai bănuiește: Atâta și-au înălțat cornul că nimeni nu mai „răsbate“ la ea; apoi: „flutуреază, sudue, blastămă pre supuși, bo-răsc cuvinte ca acelea cât nici în gura unui rob osândit n'ar fi de-a se suferi... Ba și prin besea-rici palmuesc pre preoți, îi scarmână, îi lovesc cu toiagul, prin temniță cu furii și cu curvele îi bagă împreună. Surle la prânzurile lor, ca la praznicul lui Navucodonosor, bucatele dease, șerbii înaintea lor cu frică și cu cutremur, în vârful degetelor pi-păind, nu călcând. Ba unii... și mai cu vâlvă po-

roncesc, cu câte doisprezece oameni împodobiți, pre umere cu tronul, să-i poarte în besearică. Pre carii îi îngăduesc să le sărute picioarele și să steaie în genunche înaintea feții sale“.

Așa descrie Petru Maior despotismul catolic și vulgar din vremea sa. Urmează câteva dovezi (firește, contemporane) *pentru* adevărarea textului din Petru Maior.

I. „Îngăduesc să le sărute picioarele“.

Scriindu-i fratelui său Leopold (din Italia) ce face Papa în Viena, Iosif II îi spune că într'un loc s'au grămadit vre-o 50 de aristocrate, să-i sărute picioarele, iar într'altul vre-o 300 de dame. (Papa Pius VI nu era bărbat urît!).

II. „*Borăsc cuvinte*“. Iată-le, din timpul lui Iosif II: Un popă catolic a refuzat să îngroape în cimitir catolic pe un copil **a**catolic: zicând: „Locul copilului — este *auf den Schindanger*“; adecă în viranul unde se belesc câinii! Împăratul Iosif II. îl destituî pe popă și-i porunci un an de închisoare.¹⁾

III. „Lovesc, prin temnițe“.

Iată o probă, tot din Hock, tot din timpul lui Iosif II: La Carmelitanii din Galiția se petrecuse un caz grozav: Priorul din Vișniț (în cercul Bochnia), afară de alte delictе, aveă pe conștiință și un omor. Pe un frate, care 'ncercase să fugă din mănăstire, îl bătù cu bice; îl ferecă în lanțuri, legându-l de podină; l-închise într'o pivniță, unde muri după ce

¹⁾ Din Hock-Bidermann, *Der oesterreichische Staatsrath* (Viena, 1869), p. 361.

zăcù într'o răceală de 4 grade, patru zile mâncând numai pâine și apă, dar primind zilnic 25 de bice, în sfârșit nebunind. Fratele acela a murit în 2 Decembrie 1782. (Guvernul a cercețat cazul, firește). În 31 Iulie 1783 împăratul expulsă pe toți Carmelitanii din Galiția (afară de cei din Ragusze).

IV. Sunt și exemple românești-ardelenesti. Cuvinte „borâte“ — a înregistrat și Petru Maior, în *Istoria besearicei* (p. 223 și 233):

Ep. Grigore Maior, silit a demisiona, spuse despre călugării din Blaj:

„Mă mâncară frații; dară vor screme până mă vor căcă!“

Spunându-i-se lui I. Bob că protecția rudelor, adică nepotismul, va supăra clerul, el observă: *Fumigo clerum.*

V. *Temnița greco-catolicilor.* Despre aceasta, scurt. Stat-a Grigore Maior la Muncaciu? Iar Bob nu a cerut guvernului ca, pe taină, pe Samuil Clain să-l întemnițeze tot la Muncaciu? (T. Cipariu, *Arhivu*, p. 718). Iar torturile și temnițele povestite de dl Silviu Dragomir într'o lucrare mare, ce au fost?! Acı ne-aduse dublul monarhism vienez: habsburgic și catolic.

VI. După Petru Maior preotul trebuie să fie altul, „cu umilință și cu dragoste învăscut“ (S. p. 8; E. p. 7), cu smerenie și cu blândețe. Aceasta-i contrapagina la textul despre surle, întemnițări și loviri cu toiaguri. Pe vremea lui Petru Maior de-

cadența clerului austro-ungar nu se izbiã de vre-o generalitate a virtuților numite de Petru Maior.

19. **Titlurile papei**, date 'n curs de veacuri, pe vremea lui Petru Maior se citau ca sprijin al *primatului* (Petru Maior, cap. XIX).

La Petru Maior, *în general*, titlul este numai *vâlfă* (S. p. 10; E. p. 8). Nici la sf. Petru nu a putut fi altceva! Deci titlul nu-i dogmã! I s'a zis: „gura Apostolilor“, „corifeu“. Vezi S. p. 50; E. p. 35 și S. p. 56, E. p. 39; și S. p. 80; E. p. 55.

Idea despre nulitatea dogmatică a titlurilor se află și la F. El o discută 'n cap. III (§ 6). La F. titlul este o simplă *denominatio*. Pe F. îl preocupă, în special, titlul *Vicarius Dei*. (P. 147). După Petru Maior *vicari sunt și episcopii*. (S. p. 71; E. p. 49). Petru Maior urã vâlfã popească; F. urã escrocheria de-a stoarce putere monarhică din titluri retorice. F. nu se miră de veacurile 'ntunecate, cât se miră că și astăzi, *in hodierna harum rerum luce*, Romanii nu încetează a le exploata: *cum vel in hodierna harum rerum luce Romani nondum desinant, has expressiones in favorem praetensae suae Monarchiae captare* (P. 148).

II. Cu titlul: Papa = „episcop al episcopilor“?, adecă episcop al bisericeii universale?, Petru Maior s'a ocupat în cap. XX.; F. în § 11 din cap. II. Petru Maior citează din sf. Ciprian, vorbe zise în sinodul III dela Cartaginea, ca. anul 255: „Nime dintre noi (zice), după socoteala sa, se face pe sine e-

piscop episcopilor și, ca *tiranii*, cu frica să silească pe soții săi să asculte de el“, scrise Petru Maior. F. citase: „*Neque enim quisquam nostrum Episcoporum se esse Episcopum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem Collegas suos adigit*“. F. continuase, însă, citatul vorbind și despre arbitriul propriu al libertății sale. (Petru Maior ed. S. p. 86; E. p. 59; iar la F. p. 118/9, dar și p. 444).

III. Cap. XIV. (S. p. 52; E. p. 36), cu titlul că sf. Petru „*cel întâi au fost*“ în ceata apostolilor și cu repetirea 'n text a afirmațiunei F. îl prevenise la p. 70. Să se compare deci cu textul febr. — latinesc: *Hunc Petri Primatum anunciant Evangelistae, qui dum Apostolos enumerant, non modo semper Petrum primo locu collocant, sed et primum fuisse affirmant. Sic Matth. X. v. 2. Duodecim autem Apostolorum nomina haec sunt: PRIMUS Simon, qui dicitur Petrus etc.* La Petru Maior citatul M. X, 2 a trecut doară după *etc.* Din ce se mai află aici în Petru Maior, F. citase și Fapt. Ap. c. I, v. 13. Din Marcu F. citase c. III. v. 16; din Luca c. VI. v. 14 Petru Maior înlocuî la Marcu așa: c. I, s. 36; iar la Luca, c. VIII, s. 43.

IV. Din celelalte confirmări la F. Petru Maior mai aduce pe: sf. Vasile, la F. *in Prooemio de Judicio Dei* (la Petru Maior tradus: *în Proomia dupre judecată*); apoi pe Ioan gură de aur, Omilia 54 și 88 și 3 Fapt. Ap., iar în F. *Homilia 5 de Poenitentia, Homilia de decem millium talentorum*

Debitore, denique Homilia 87 in Ioan. sub initium. 87 ori 88? Cine-a greșit? ori și una-i, și cealaltă?,¹⁾ căci textul pare acelaș: *Quia Petrus erat os Apostolorum et Princeps, propterea Paulus eum visurus ascendit*; românește: „Înălțat erà între Apostoli, gura ucenicilor și a ceatii aceia creăștet, corifi“.

20. **Primat?!** În cap. XV din titlul I, cap. fără titlu, apare la Petru Maior o vorbă greoaie: „*Întăea ședeară*“. Vorba însemnează *primat*. Primatul este mijloc de-a susțineà unirea între credincioși? Nu, zice Petru Maior; mijlocul de-a o susțineà este — soborul. Și dă probe. Și stăruie mai ales asupra lui Ciprian, care se opunea poftelor primatiale, punând astfel bază desvoltării episcopalismului. Pentru amănunte, Petru Maior trimite la Fleury, dar citează din sf. Ciprian († 258).

I. Temeiu al primatului în biserică este așa-dar „unimea“ adversară împărecherilor. P. Maior confirmă idea cu un citat din Optat Mileviteanu, (adecă din Mileve), scriitor din sec. IV. și citează din cartea II contra lui Parmenian: Erà pela anii 375/385; Parmenian erà donatist. Textul din Petru Maior (S. p. 64; E. p. 44) l-întrebuințase F., la p. 75, însă (acesta) numai până la „ar așezà“ inclusiv. F. repetă textul la p. 88, aici mai complet, și cu tot restul ce Petru Maior îl are.

II. Cu „întăia ședeară“ (cu primatul) se ocupă și cap. XVI. Acesta este capitolul decisiv, de 10

¹⁾ Nu am verificat!

pagini în ediția Sibiu. „Ședea” aceea ar fi mijlocul de a „ține” unirea între credincioși” (S. p. 56 și 60; E. p. 38 și 41)? La F., pe latinește, ca titlu: *Fundamentum hujus Primatus est bonum unitatis in Ecclesia* (p. 74). Petru Maior nu admite această afirmare. Negățiunea lui el o susține chiar contra lui Ciprian, Optat și sf. Augustin.

Din Ciprian aici Petru Maior (S. p. 58; E. p. 40) citează exact cât are și Febr. (p. 351): „Mai iaste încă, etc.”, text de citat aici numai la finește¹⁾: *Superest, ut de hac ipsa re quid singuli sentiamus, proferamus; neminem judicantes, aut a communionem aliquem, si diversum senserit, amoventes. Neque enim quisquam nostrum Episcopum se esse Episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem Collegas suos adigit, quando habeat omnis Episcopus pro licentia libertatis et potestatis suae arbitrium proprium, tanquam judicari ab alio non possit, cum nec ipse possit alterum iudicare. Sed expectamus universi iudicium Domini nostri Iesu Christi, qui unus et solus habet potestatem et praeponendi nos in Ecclesiae suae gubernatione, et de actu nostro iudicandi.*“

Cap. XVI din Petru Maior mai citează din Ciprian (S. p. 61; E. p. 42): „Măcar că tuturor Apostolilor, după învierea sa, întocma puteare le dă și zice: Precum m'a trimis pre mine Tatăl” — etc. Vorba-i despre egalitatea apostolilor. F. citează, din aceeași operă, aceeași idee (p. 29, nr. 2):

¹⁾ Cetitorul este rugat a compară cu ediț. românești.

Et quamnis Apostolis omnibus parem potestatem tribuat post resurrectionem.

Dovada din Optat Mileviteanu (S. p. 64; E. p. 44): „Nu poți tăgădui“, etc. se află la F. în acelaș § 11 (p. 75), cu titlul citat. Zice el pe latinește: *Negare non potes scire te in urbe Roma Petro primo cathedram Episcopalem esse collocatam, in qua sederit omnium Apostolorum Caput Petrus, unde et Cephas appellatus est; in qua una cathedra unitas ab omnibus servaretur; ne caeteri Apostoli singulas sibi quisque defenderent: ut jam schismaticus et peccator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocaret.* Textul acesta, fără trimitere clară la Petru Maior, are 'n F. și pagina 28; ca și la p. 88 din F., unde textul continuă (însă): *ergo cathedra unica, quae est prima de dotibus, sedit prior Petrus,* iar la Petru Maior: „Așadar în unul scaon carea iaste dintre alsăuirile Besearicii au șăzut întâiu Petru“, după care, cine-a mai urmat? F. spune, Petru Maior nu mai spune.

Când patru texte dintr'un capitol reapar, toate într'un singur capitol, la scriitorul român, mai poate încăpea îndoială că F. i-a fost model și izvor?

Citatul din Ieronim (Cartea I, contra lui Jovian), fără restul din F. (Ed. Frankfurt, t. II, p. 27) este asemenea identic cu textul latin aflat la F. p. 75 (nr. 2). La Petru Maior se află în p. 64 (S. sau E. p. 44). Nici o vorbă mai mult, ori mai puțin! F. textul lui Ieronim îl avusese, însă, și la p. 29 (nr. 2)! Îi dase, deci, importanță, F.

III. Ideia lui Petru Maior că „toți să se învețe că trebuie să fie uniți *nu cu Petru, ci toți la oaltă între cari iaste și Petru*“ (S. p. 63; E. p. 44) la F. apare mereu. De pildă (p. 33): *Porro quamdiu Apostoli vixere, Ecclesia universalis non fuit recta a Petro ut monarcha, sed ab Apostolis conjunctim cum illo.*

Astfel este clar; Capitolele XV și XVI din P. Maior, ajutate de F., au fost îndreptate contra „ce-lorce în toată mișcarea și în toată slova află taină pentru înălțarea Papei“ (E. p. 45; S. p. 66).

21. **Resistență contra Papei.** La Petru Maior apar adeseori două nume: *Ciprian și Firmilian.*

Acela este martirul dela Cartaginea (a. 258); acesta este un ep. din Neocaesarea; amândoi faimoși prin procesul ce papa Ștefan li-l făcù (anul 255—257), excluzându-i din biserică. Fusesse vorba și cearta despre cazul grav al botezului ereticilor.

Opoziția energicului Ciprian trebuie să-i fi plăcut lui Petru Maior; de-aceea scriitorul român îl citează adeseori: Privitor la *egalitatea tuturor apostolilor* cu Petru (S. p. 22; E. p. 16); la botezul ereticilor: „Au ostoiatu-s'au sf. Chiprian și sf. Firmilian și toți Africanii după judecata și propoveduirea lui Papa Ștefan? *Ba. Ci măcar că cu afurisania li s'au lăudat, nimic n'au băgat sama, crezând tare că nici Papa n'are putere a le porunci, nici ei nu sânt datori a ascultă de dânsul, că nimeni nu e episcop episcopilor*“ (S. p. 58; E. p. 40).

Petru Maior citează din scrisorile lor. Și iarăși trimite, pentru amănunte, la istoricul Fleury.

Mai departe Petru Maior stăruie iarăși asupra egalității între episcopi citându-i epistola 78, unde se zice; „Episcopia una este, a căria parte dela fieștecarele întreg (*in solidum*) se ține“. Ceeace Petru Maior explică: „Nu unul mai mult decât altul, ci fieștecarele întreg, întocma, *in solidum*, adică întreagă toată păstoria bisericii o ține fieștecarele arhieru; că aceea însemnează acel cuvânt politicesc *in solidum*, cu carele sfântul aci grăește“. (S. p. 78; E. p. 53).

Noțiunea *in solidum* o avuse și F. (P. 453 etc.). Înțelesul F. i-l desvoltase în cap. III, § 1 (*Episcopatus in Ecclesia unus est, et omnibus Episcopis certo modo communis*); acolo F. citase și pe Ciprian (epistola 68, către Papa) cu vorba: *Nam et si Pastores multi sumus, unum tamen gregem pascimus* (P. 129); și cu altă vorbă: *Episcopatus unus est, cujus a singulis in solidum pars tenetur*.

O repețire de idei este vorba dela pagina 453/4: *Singulis pastoribus, ait S. Cyprianus, portio gregis fuit adscripta, quam regat unusquisque et gubernet*.

Controversa dintre Ciprian și papa Ștefan F. a expus-o la pp. 351—358. Ciprian, eroic, vorbise aspru despre pretențiunile Papei; întrebuințase și vorba *tiranie* — pe care F. o mai citează și dela alți capi bisericesti, de ex. la p. 502 și pe care și Petru Maior o întrebuințează — și ca părere a sa, dar și ca citat din Ciprian (S. p. 85; E. p. 58).

Concluzia lui Petru Maior (S. p. 86; E. p. 58) este a lui Ciprian, despre tirania papală; o are și F.. la p. 351, citată exact ca la Petru Maior. Eu o dau însă întâi pe latinește, ca alt argument că febronianismul pătrunsese adânc în cugetul lui Petru Maior. Așadar despre succesiunea romană a lui Petru Ciprian zisese: *Superest, ut de hac ipsa re quid singuli sentiamus, proferamus; neminem judicantes, aut a communionem aliquem, si diversum senserit, amoventes. Neque enim quisquam nostrum Episcopum se esse Episcoporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi necessitatem Collegas suos adigit, quando habeat omnis Episcopus pro licentia libertatis et potestatis suae arbitrium proprium, tanquam judicari ab alio non possit, cum nec ipse possit alterum judicare. Sed expectemus universi iudicium domini nostri IESU Christi, qui unus et solus habet potestatem et praeponendi nos in Ecclesiae suae gubernatione, et de actu nostro judicandi.* Petru Maior traduse (greoiu) așa: „Mai încă (zice Chiprian) ca fieștecarele dintre noi să spună judecata sa despre această întrebare, ce pre nimenea să judece sau să scoată dela împărtașirea sa pe celce altmintrelea nu ca voi va țineă, că nime dintre noi, după socoteala sa, se face pre sine episcop episcopilor și ca tiranii să silească pe soții săi să asculte de el. Tot episcopul deplin are voe slobodă și putere întreagă și, precum nu se cuvine pre el să-l judece altul, nu poate să judece“.

Aici încă o vorbă din Maior : „Că *precum episcopii cei dela răsărit, aşà şi cei dela apus, aceeaşi putere şi întocma cu Papa au dela Hristos dată*“.

22. **Apelul contra Papei.** Cap. II, § 8, nota 2 din F. scrie: *Si papa (quod Superi avertant) non proponat, sed imponat et imperet universae Ecclesiae, etiam sub excommunicationis poena, quae particularibus Ecclesiis videantur injusta, aut minus oportuna, magisque pro excessiva elatione primariae Ecclesiae, reliquarum vera depressione, adiuvata, quam universali Ecclesiae et bono Religionis profutura: Faciendum tunc quod in S. Cypriano laudavit S. Augustinus, quodque vel ipse in illo excusat Bellarminus; de quo nos cap. II §. 12 n. 1 et cap VI. § 9.*

Contra impunerilor şi poruncilor papale F. recomandă, aşadar, atitudinea lui Ciprian: *resistenţa*, de ex. apelul dela Papă la conciliu; căci *caeterum nemo dubitat, quin resistentia possit esse legitimam; hoc certo putavit Bellarminus*; zicând că sf. Ciprian aveà dreptate să nu se supună Papei *propter repugnans dictamen conscientiae*.

Cap. VI. § 9 este expunerea pe larg a cazului de opunere: Ciprian şi Papa Ştefan.

Intrucât Petru Maior are o deosebită *predicţie* pentru acest caz, trebuià să arăt şi până la ce extrem duceà F. consecvenţele poruncilor papale neadmisibile.

Ce consecvenţe au tras, însă, greco-catolicii români, când Papa a consfinţit episcopia maghiari-

zătoare de *Hajdudorog*? Câtevǎ articole leșinate, în *Unirea*.

23. **Despre episcopi** Petru Maior tratează în cap. XVII și XVIII.

I. Asemǎnǎrile cu F. sunt puține. Fapt. Apost. XX, 28 Petru Maior le dǎ simplu, F. le reduce (ca sens) la explicarea unui Fonseca, cǎ sf. Duh i-a chemat pe arhierii sǎ conducǎ biserica (p. 448). Petru Maior citeazǎ pe Ciprian ep. 42 (simplu); dar aici avem, poate, o greșalǎ de transcriere, F. scriind 24 *apud Gratianum Caus. 24. Quaest. I. Canon 16: Episcopatus unus est, cujus a singulis pars in solidum tenetur.* (P. 130 și 443; identic.) Sf. Grigore, al IV-lea, papǎ, își tratǎ colegii ca frați (F., p. 444, 445, 454); și Petru Maior îl citeazǎ (S. p. 79; E. p. 54.)

II. La p. 79 P. M. are un citat — tot dupǎ F., p. 120. Din scrisorile sf. Grigore cel mare: *ad Eulogium Alexandrinum*, la Petru Maior fǎrǎ precizarea: *quae est XXX. Lib. VIII. Indict. I. nov.* Grigore refuzǎ cuvântul ce i se adresase: *Sicut jussistis*, „care cuvânt de poroncǎ (traduce Petru Maior) dela auzul meu mǎ rog sǎ-l depǎrtați, cǎ știu cine sânt, cine sânteți, cǎ cu locul îmi sunteți frați, cu nǎravurile pǎrinți“; iar latinește: *Quod verbum jussionis peto a meo auditu remove; quia scio quis sum, qui estis. Loco enim mihi Fratres estis, moribus Patres. Non ero jussi, sed quae utilia sunt, indicare curavi.* Îl numiserǎ pe Grigore papǎ a toatǎ lumea; Grigore a refuzat pe *Univer-*

salem Papam; cu un argument de altruism nobil, *quia vobis subtrahitur, quod alteri plus, quam ratio exigit, praebetur*; ori la Petru Maior: „că dela voi se trage, ce altuia mai mult decât se cuvine i se dă.“ Astfel, cu sf. Grigore cel mare F. termină paragraful său 11 din cap. II, în care dovedia că *în biserica universală, Papa nu-i jurisdicție, ci numai consociație.*

Ca să arate că nici sf. Petru nu a cutezat să decidă singur o chestiune, ci a strâns pe apostoli în sobor, la Ierusalim, F. citează și explică Fapt. apost. c. XV (Pavel, Barnaba etc.)

Petru Maior tot așa face (S. p. 57; E. p. 40). F. la pag. 30 (pe larg). În F. cel abbreviat tesa s'a exprimat simplu (p. 17): *Omnes Apostoli in Apostolatu, omnes Episcopi in Episcopatu pares sunt.*

24. Despre soboare.

I. Titlul IV, despre soboare, începe la Petru Maior cu cap. I: *Soboarele sânt de lipsă în beseerică.* În *marele-i caput VI, de conciliis generalibus*, F. are (§. 7) acelaș titlu: *Concilia Generalia absolute necessaria esse, Ecclesia saepe agnovit.* Petru Maior (S. p. 111; F. p. 75), motivează cu Fapt. Ap. XV, ca și F., (p. 329).

II. În Petru Maior, antipapalul, găsim, drept al doilea titlu: *Soborul nu-l adună Papa* (S. p. 112; E. p. 76). De aceasta-i ardeà lui poate mult, ca și lui F. F. o spuse și 'n titlu, ca și Petru Maior: *Nulla lege divina aut humana convocatio*

*Universalium conciliorum summo Pontifici reser-
vatur* (pagina 296).

Cugetând *episcopalicește* Petru Maior mai este și de părerea că și *singuri* arhieriei *trebuie* -- nu pot, ci *trebuie* — să se convoace 'n sinoade, pentru ca să aibă cuvânt hotărîtor (S. p. 119; E. p. 80). Singuri!

F. numerase concilii ținute fără intervenția Papei: *sine ullo Pontificis interventu habita* (pag. 310); ¹⁾ și el eră de părere că decretelc sinoadelor generale n'au nevoie de confirmațiuni papale (p. 305). De astfel de sinoade Papa trebuia chiar să asculte; să li se supună! *Pentru că și el, Papa, trebuie să aibă pe cineva de-asupra sa, pentru că să nu mai abuzeze: Si Papa ab omni tribunali et iudicio altiore esset independens, non esset qui remedium ferret erroribus et scandalis, quae toties a Romanis Episcopis in Ecclesia causata fuisse produntur ab Historia Ecclesiastica.* (P. 282). Contra acestor scandaluri papale F. și (după el) Petru Maior căutară corective.

III. Un corectiv eră împăratul!

De sigur tot — sau mai ales — după orientările lui F. Petru Maior insistă asupra acestui corectiv.

Anume: Pe F. îl interesă, ca mare teolog, mul-

¹⁾ Un exemplu: La Constantinopol I: *convocatum est, inconsulto Damaso Papa*; la Petru Maior: „nu Papa Damas; ba încă (acesta) nici n'au avut știre de adunarea acestui șocor.“

tele concilii apusene; Petru Maior, în mult mai simpla sa dependență de câțiva arhieri și de împărat, mai ales de acesta se interesă, să-i facă loc asupra Papei, — precum în realitate și-l făcea împăratul Iosif II. Astfel Petru Maior aceasta voi să dovedească: că împărații pot convoca soboare, precum le convocaseră odinioară.

F. utilizase (și el) argumentul, dar în note (1—4) la cap. VI, §. 2. Petru Maior desvoaltă întru câtvă notele acelea.

IV. Pentru întâiul Nicean (325) F. citează pe Eusebiu (*Vita Constant.* lib. III, cap. 6); Socrates (lib. I, cap. 5); Sozomenus (lib. I, cap. 12); Theodoretus (lib. I, cap. 7). Exact *atât* citează și Petru Maior. (Dealtfel citatele acestea erau obicinuite în manualele de drept canonic ale vremii.)

La Constantinopol I (an. 381) Petru Maior completează dela sine (semn că deschideă pe-acei istorici.)

La Ephesin (a. 451) F. vorbise despre scrișoarea de convocare cătră Chiril, patriarhul Alexandriei și alți mitropoliți; și despre papa Celestin, scriind lui Teodosie împăratul: *Huic Synodo, QUAM ESSE JUSSISTIS, nostram praesentiam, in his quos mittimus, exhibemus.* Petru Maior traduce acest text (S. p. 115; E. p. 77.)

Halchidonul (an. 451) este expus de Petru Maior cu aceleași — tot atâtea — amănunte ca și la F.

La Constantinopolitan II (a. 553) apare și 'n

Petru Maior și 'n F. citatul din Evagrie (c. IV, c. 37) și din Nicefor (c. XVII, c. 27), dar la Petru Maior cu textul completat.

Al șaselea sobor, Constantinopol III (a. 681), la Petru Maior apare cu acelaș fel de completări.

Și 'n sfârșit Nicheanul al doilea (a. 787), al împăratului, dar și al Irinei, împărătesei, tot (puțin) completat.

Petru Maior se oprește aici; F. numără și al patrulea Constantinopolitan (a. 869).

„Cine dară va adună Soborul?“ se întreabă Petru Maior; el adaoge 'ndată: „*Împăratul...*“

Însă eu am stăruit pe-aici mai mult pentru a dovedi că într'adevăr Petru Maior se conducea de F.

V. Ideea că împăratul are drept să șază 'n sobor (ca Teodosie, Constantin cel mare și Iustinian), din c. VI, F. o dezvoltase (mult mai frumos) în cap. VI, §. 4 (p. 302): *Duplex in Conciliis praesidium, unum ab Imperatoribus, alterum regulariter a Pontificibus exercitum*. Dacă nu apare personal, împăratul (=șeful statului) poate trimite „boiarii“ săi, zice Petru Maior (S. p. 136; E. p. 91), *attamen salvo jure Episcoporum*. Ceeace în biserica răsăriteană-română se și face, *ceeace nici o biserică din țară nu poate refuză, dacă i se cere*.

VI. Relativ la soborul dela Florența Petru Maior stăruie mult (S. p. 124—135); F., mai concis, dar mai scurt (p. 251—252) arătând pentru ce conciliul acela „a toată lumea nu se poate numi“, vorba lui Petru Maior (S. p. 124).

VII. Dovada și despre soboare, că Petru Maior a urmat fidel pe F. nu însemnează că 'n *Procanon* nu a introdus și dela sine câte-o idee, câte un citat.

Sunt autori pe care F. îi citează în scrierea sa fără ca Petru Maior să-i citeze în *Procanon*. Dar, dacă ei nu se află 'n *Procanon*, se află 'n *Istoria bisericească*. Așă este citat de ex. Pallavicini, *Istoria conciliului dela Trident*; la p. 266. Citatul este interesant pentru motivul că P. Maior se dovediă cunoscător bun al conciliului dela Trident, pe care, pentru grecocatolici, îl refuză.

Se pare că, mai târziu, acel conciliu l-au refuzat și alți teologi gr.-cat., de ex. I. F. Negruț, la 1864, când nunțul din Viena-i ceru acestuia socoteală (Bariț, *Părți alese*, III, p. 561; sub XII). Negruț cunoștea, de sigur, pe Petru Maior; și eră 'n curs tradițional — antitridentin. (Petru Maior, *Istoria bisericească*, p. 254/5; 276).

25. Politica Procanonului. Pentruca să poată ajunge la titlul III, care desvoaltă o mare chestiune de stat, Petru Maior *trebuiă să răstoarne* tot ce 'n vremea sa însemnă o greutate pentru acțiunile *libere* ale statului.

Petru Maior gândiă așă (simplu): Limita între stat și biserică o trage scopul lor: statul urmărește fericirea vremelnică, biserica pe cea vecinică. Deși Hristos niciodată nu a supus bisericii lucrurile împărătești, Papa, totuși, „peste duhul Evangheliei s'au prea înălțat“ (S. p. 99; E. p. 67).

Din care cauză „până astăzi plânge și biserica, și cetatea!“

Devenind practic Petru Maior nu vrea ca „*vre-unul dintr'ai noștri cu Italianii să rătăcească dela adevăr și să facă nedreptate împăraților și domnilor celor pământești*, carii mult priveghiază pentru viața și pacea noastră cea vremelnică“ (S. p. 101; E. p. 69).¹⁾

Contra acestei clericalisări a *politicei* Petru Maior — în tot titlul III — are pagini indignate: „Mai ales în apus“ s'au făcut „blăstămății“, de când Papa „luă moșiile dela unii și le împărțiă la alții“; când ereticii se ardeau de vii, prin divanuri ticăloase, divanuri aspre ca cele vechi, de care „acuma“ puține mai sunt; de-acei călugări judecători și predicatori, care propoveduesc „cu sabia și cu vărsarea sângelui“, ca Turcii (S. p. 106; E. p. 72). Petru Maior este scârbit profund; craii și împărații bine-au făcut că i-au risipit, căci altfel „nici însuși împărații n'ar trăi fără primejdii de dânșii.“

¹⁾ Noțiunea „domnilor“ să fi însemnat la Petru Maior numai „domni pământești“ = proprietari, nemeși etc.?, sau și administratori? Cuvântul apare și la S. p. 109 (E. p. 74) de 2 ori; și aiurea. Mi-ar părea rău să fi avut un înțeles numai feudal. Căci așa-l are în alte scrieri; de ex. în *Istoria bisericii: propter constientiam erga Dominos terrestres, juxta monitum Apostoli*; acei *domini* stăpâneau pe „Românii cei proști“, — adică pe țărani (*paraszt*); dar drept este că pentru „proști“ Petru Maior cerea să fie scutiți de „asprelele Domnilor pământești.“

Liberalismul lui Petru Maior condamnă, aşadar, energic cruzimi catolice!

Petru Maior admite, însă, *condiţionat* afurisania; dar şi ea să caute a fi spre „folosul sufletelor.“¹⁾

26. Gallicanismul lui Petru Maior. Mae-strul lui Petru Maior, F. citează des pe Galli; şi pe Bossuet. Petru Maior îi invoacă de vreo 2—3 ori. Pentru a vedea că Petru Maior susţineă ideii gallicane, cred util să traduc acele idei.

Declaratio cleri Gallicani de ecclesiastica potestate proclamase patru principii:

1. În chestiuni vremelnice — *in temporalibus* — principii sunt independenţi de orice putere bisericească.

2. În chestiuni bisericeşti puterea papei este mărginită prin autoritatea sinoadelor generale, hotărîtă în Constanţa. (Astfel prin decretul *Haec sancta synodos* dogma episcopalismului se fixă, în 6 Aprilie 1415; iar papa de-atunci, Ioan XXIII, fu arestat şi destituit, în 29 Mai 1415.)

3. Puterea papală este mărginită prin legile şi obiceiurile regatului Franţei şi ale bisericii franceze.

4. În chestiuni de credinţă (chiar) judecăţile papei nu sunt infalibile, dacă biserica nu le-a confirmat.

¹⁾ Într'o instrucţie secretă, către şefii ţărilor, Maria Theresia susţinuse, ca şi Petru Maior, principiul că *şi pri-
vitor la dogme* statului nu i se poate refuză — colabora-
rea. (Hock-Bidermann, p. 49.)

Formulele le-a scris Jacques Bénigne Bossuet, episcop de Meaux; mort în 1704.

Ziceam că în F. Bossuet apare des, din prefață. Dar și alți autori francezi apar, din prefață: Fleury, dela primele pagini; Lud. le Gendre, etc. Texte franceze se reproduc destul de des. Deci idei despre teologia gallică Petru Maior aveă; ale Declarației din 1682 îi vor fi convenit mai mult, fiindcă — fără a pomeni numele *Declarație* — Petru Maior susține ideile ei!

Din acest punct de vedere Petru Maior, dela 1783, nu este spirit din trecutul bisericii greco-catolice, ci, să sperăm, — din viitorul ei.¹⁾

Cu capitolul despre *politica* Procanonului ne-am apropiat bine de situația politică a țării în care opera a fost scrisă. Rămâne, deci, să lămurim și situația aceasta, pentruca evident să fie că Petru Maior o reflectă în gândirea sa teologică.

27. Intermezzo: Liberalismul teologic și etic în Ardeal. Prealabil, însă, vreau să fortific impresia ce-o lasă Petru Maior.

O împrejurare ce trebuie încă fixată, drept *înruđită* cu ideile lui Petru Maior, a indicat-o titlul: liberalismul etc. Ea și el erau pe-aproape.

¹⁾ Istorical H. Friedjung, *Österreich von 1848 bis 1860*, afirmă și despre catolicismul de *astăzi* (vol. II, p. 429): „Biserica catolică își apără puterea asupra spiritelor și statelor cu o îndârjire care nu obosește niciodată; și ar întrebuința chiar șabia, dacă aderenții ei ar fi gata s'o mănuască.“

În timp ce astfel Petru Maior și S. Clain, la care vom ajunge, gândiau liber sau (Clain) ceva mai liber, în Ardeal sosiă din Apus o literatură care-i sprijiniă, chiar dacă n'o cetiau regulat sau toată.

Ziarele și revistele săsești contemporane sunt pline de bibliografia acelei literaturi.

1. Fleury (*Betrachtungen über die Kirchengeschichte*; traducere din 1772) este 'nregistrat în *Sieb. Zeitung* din 1784.

2. Martini (*Über einige Vorzüge des Naturrechts*, 1774), tot în acel an.

3. Daries (*Observationes juris naturalis etc.*, din 1751), tot atunci.

[Se știe că un drept natural a publicat (1800) și Clain!]

4. *Siebenbürger Intelligenzblatt* (1793) anunță pe Pascal; iar pe Bossuet și Kant (*Religion innerhalb der Grenzen der reinen Vernunft* în 1794.

Etc.

Pe lângă vitrine decorate cu astfel de cărți, de găsit oricând în Sibiiu, pe unde ei umblau ades, Petru Maior și S. Clain treceau ca orbii? Nu pot crede.

Deci atmosfera literară-filosofică generală din Ardeal va fi sprijinit și îndrăznelile celor doi scriitori români.¹⁾

¹⁾ Relativ la filosofia lui Clain am luat din arhiva Sibiiului două note, fără a fi însemnat condica. Totuși le public,

28. Relativ la liberalismul lui S. Clain.

Deoarece am, despre Clain, câteva reflexiuni și informațiuni care lămuresc, și ele, direcția teologică-liberală din acel timp, le-adaog aici.

I. *Blajul și Viena.* Traducătorul lui Claude Fleury a fost, așadar, Samuil Clain. Fleury a fost, însă, un istoric de predilecție și al lui F., care-l citează foarte des. Clain nu a trecut dincolo de Viena. La Viena ajunsese în 1766, în Pazmaneu. Aici a studiat șase ani. *Dar în acest timp F. apăruse și eră discutat cu foc, și în mănăstiri.* Abia întors la Blaj, Clain se re'ntoarse, cu ep. Grigorie Maior, la Viena, 1773, unde și când se hotără reducerea sărbătorilor. Clain rămâne acolo, în loc de răspundere didactică, la mănăstirea sf. Barbara și-abiă 'n 1783 el este iarăși în Blaj, — curios: chiar în anul în care se scria *Procanonul!* Alți ani, zece, petrece Clain în Viena. El este, deci, omul care, dintre contemporanii săi, *a stat mai mult în bătaea directă a curenților apusene liberale.* Traducerea lui Fleury este dovada că din acele curente ce à s'a lipit intim și de el. Ceeace se dovedește și prin faptul că 'n 1784 a voit să se descălugărească, un fapt pe-atunci modernist.

La nr. 1968. Decretul guvernial 5413 cere raportul (nr. 2268) relativ la filosofia lui Baumeister, ce P. Barth voia s'o tipăreasă în românește.

Cf. 2268/1799 (24 Iunie).

Nr. 2016 August 17. Cu nr. 1968 Johann Barth prezintă (*unterlegt*) întâiele părți (2) din filosofia lui Baumeister,

IBLIOTECA NAȚIONALĂ
CLUJ-POINCOA

În timpurile 'n care acești Români ardeleni vizitau Viena, acolo se petrecea o mare răsturnare politică-economică și culturală.

Dela anul 1760 interveniã în stat o instituție nouă: *Staatsrath*-ul, din a cărui istorie foarte bune explicări se pot scoate și pentru noi. Se da o luptă, de două părți îndărătnică, între puterea civilă, a statului și cea clericală, care-l încălecuse. În universitate și 'n alte școale se făcea loc unei laicizări hotărîte. Ordinul iezuiților a fost desființat (de Papa) în 1773; idei noi de drept bisericesc trebuiau introduse. Arhieriei catolici protestau, firește; dar *Synopsis juris ecclesiastici* (de Rautenstrauch) se impuse, în a. 1776. ~~în universitate:~~ În ácel an Clain erã 'n Viena încă... Murind Maria Theresia, reformele-și întetirã cursul. În 1782 se desființează jurământul studentesc pe concepția imaculată; în 1783 și cel de supunere cătră Papa; nici crezul catolic nu mai este obligatoriu, dela 1788 încoace; se reduc și anii de studiu teologic; iar, începând cu ziua de 20 Ianuarie 1783, profesorilor nu li se permite a schimbã nimic din cărțile teologice introduse de *stat*, care cerea să i se crească — *Staatsdiener*-i, nu popi sau teologi în civil.¹⁾

Toate întâmplările acestea l-au influențat, de sigur, și pe S. Clain, care găsiã, deci, că Fleury

¹⁾ Vezi pe R. Kink, *Geschichte der Kaiserlichen Universität in Wien*. Vol. I. 535—570.

hgk. 165

este pentru el mai satisfăcător decât marasmul anterioarelor științe istorice-catolice.¹⁾

II. Direcția teologică-liberală Petru Maior+S. Clain s'a reflectat și într'o operă belletristică: *Belisariu*, de Marmontel, tradus de Clain.

Relativ la *Belisar* o notă din cartea lui Hock-Bidermann, lămurește importanța lui liberală: „Arhiepiscopul-cardinal din Viena se plânse că traducerea germană a lui *Belisar* a fost *admi.ă de censură* și că s'a admis și cunoscuta carte *De l'autorité du clergé et du pouvoir du magistrat politique*; însă *Staatsrath*-ul (Consiliul de stat), de astă dată, sprijinit de celebrul doctor al împărătesei (van Swieten) *apără într'o luptă îndelungată aceste cărți și pe censorii lor; și cu succes.*“

Deci, traducând pe *Belisar*, Samuil Clain săvârșia o faptă care arhiepiscopului-cardinal din Viena nu i-ar fi plăcut.

În Viena *Belisar* a triumfat în anul 1767; *Clain eră 'n Viena în acel an*; atunci va fi auzit și el ceva despre intervenția cardinalului; și, ulterior, traduse, totuși!

Belisar s'a publicat în nemțește în a. 1768, în Viena, *cu o notă despre textele primejdioase credinței*; în a. 1769 (retipărirea ediției din 1768),

¹⁾ Încă o cale de contact: Ep. Grigorie Maior s'a așezat censor în Viena la a. 1771 — la șase ani după descoperirea că *F.* este Hontheim: Un censor să nu fi auzit nimic despre soarta cărții lui Hontheim?! Până să abzică el (1782) de episcopie, Hontheim retractase (1778) însă.

cu un adaos, o scrisoare, despre „otrava necredinței ce cartea o servește cu artă“.

Latinește, tot în Viena, l-a tradus cineva care-l compară cu *Telemahul* lui Fenelon și *Argenis* a lui Barclai. Traducătorul latinesc a stârpit pagasele opuse religiunii, din capitolul penultim!

Ungurește *Belisar* s'a publicat în Cluj, la a. 1773. Cu aprobarea episcopului Iosif Ant. Baytai!

De lămurit rămâne, totuși, chestia: După care variantă a tradus Clain; după cea nemțească, completă? ori după cea latinească, expurgată? Chiar dacă va fi tradus după cea latinească, *Belisar* îi va fi trecut lui Clain complet prin cap. Și prin inimă?

29. Momentul istoric: Iosif II. După ce am dovedit cum spiritul lui F. a intrat în sufletul și-a curs prin condeiul lui Petru Maior, pentru a lămurii toate drumurile acestui triumf, voi culege (dar pe scurt) o serie din notele caracteristice ale epocii, din fondul istoric al puțințelor liberale discutate.

I. F. și-a scris opera sa în Trier (1763); Petru Maior în Blaj (1783); după 20 de ani! Cum s'a făcut legătura între Trier și Blaj?, este întrebarea care cere răspuns.

Prin Viena: O scriere catolică numește pe Iosif II căpetenie a febronianiștilor vienezi; ¹⁾ căpetenia eră, însă, împărat și — în Viena. El rea-

¹⁾ *Kirchenlexikon*; biografia lui Iosif II.

liză febronianismul, care, firește, aveă și alți susținători teoretici, nu numai pe F.

II. Cât de adânc pătrunsesese febronianismul în viața bisericească a Austriei — și în mănăstiri, deci de sigur și în Sfta Barbara, unde Samuil Clain trăia — se poate simți dintr'un singur exemplu. Anume:

În 1780 — având în față o eventuală ceartă între febronianiști și antifebronianiști în mănăstirea Gleink — Maria-Theresia, interzicând scrierile lui F., scrise că: *Je weniger man aus dieser Sach machen wird, je eher wird selbe von sich aufhören*, adică: Despre lucrul acesta, ca să dispară cât mai iute, vorbiți cât se poate mai puțin.¹⁾

Așa potoliă împărăteasa certele. Nu și fiul ei, Iosif II.

III. Cine dorește să cunoască atitudinea catolică față de Iosif II află destul material și într'un singur articol de lexicon²⁾ unde se afirmă: Educația lui Iosif a fost total greșită; o fire fugitivă; o încăpăținare desvoltată de vreme; spirit batjocoritor și presumțios... Educatorul Batthyány nu pricepea ce-i educația; iezuitul Bittermann, profesor, l-a plictisit pe elev; bătrânul pedant Bartenstein l-a învățat istorie; etc. În sfârșit, superficialul prinț căzû în mânilor lui Martini. Biografia continuă: Acest „Martini a entusiasmă pe prinț pentru ideile

¹⁾ Rudolf Fink, *Geschichte der Kaiserlichen Universitaet in Wien* 1854. Vol. I, p. 531.

²⁾ Wetzer u. Welte (ed. Hergenröther), *Kirchenlexikon*, vol. VI. (1889), p. 1845 și urm.

revoluționare ale economiștilor francezi. Martini derivă toate rațiunile de drept din așazisul *drept natural*; și treptat-treptat el umplu pe școlarul său cu dispreț pentru orice tradiție și orice „concretizări istorice“.

Ce erà să devină acest „despot“ al raționalismului — Iosif II — reiasă acum din două citate (numai).

Iosif II cătră cardinalul Hrzan, ambasadorul Austriei pe lângă Papa din *Octomvrie 1781*: „De când m'am suit pe tron am făcut filosofia legistatoare în imperiul meu... Este necesar ca din religie să îndepărtez anume întocmiri, care nu-și aveau locul în ea... Deoarece urăsc superstiția și pe Săducei, vreau să liberez de ei tot poporul meu. Cu intenția aceasta voi concedia pe călugări, voi suprima mănăstirile lor... În Roma se va zice că aceste lucruri sunt incursiuni în drepturile lui Dumnezeu... Roma va fi și mai supărată, fiindcă *această întreprindere o voi săvârși fără să am aprobarea slugei slugilor lui Dumnezeu*“.¹⁾

Din acelaș an 1781, din luna *Februarie*; cătră arhiepiscopul din Salzburg (contele Colloredo): „Un imperiu guvernat de mine, trebuie să fie stăpânit de principiile mele; prejudiciile, *fanatismul*, părtinirea și sclăvia spiritului trebuiesc suprimate; și *fiecare supus trebuie așezat în drepturile sale înăscute*. Călugăria s'a sporit prea mult; până acum guvernul meu nu aveà nici un drept asupra

¹⁾ Adecă a Papei.

persoanei călugărilor; ei sunt supușii cei mai primejdioși și cei mai nefolositori, deoarece caută a se sustrage tuturor legilor civile și la orice prilej se adresează *Pontifex maximus*-ului din Roma“.

Citatele sunt luate din K. Ritter, scriitor catolic.¹⁾

Așă vo:biă împăratul *numai cu doi ani înainte de scrierea Procanonului*. Deci este clar: *Procanonul* scria în acelaș sens, contra Romei și contra exagerărilor ultramontane, pe care Viena nu le mai suferi. *Procanonul* era o *scriere canonică, dar și politică, serioasă și imperialistă*.

Între Blaj, adecă mai corect, între Ardeal și Viena erau destule legături, pentru ca să putem admite că și despre spiritul lui Iosif II Blajul avea informațiuni precise, ca și Sibiiul (înțeleg aici mai ales pe cel sășesc).

III. Cu *Procanonul* suntem la anul 1783; cu *Istoria bisericeii Românilor* la anul 1813. În *Istorie* Petru Maior vorbește foarte respectuos despre Iosif II cel de „*sempiternă memorie*“; în *Procanon*, treizeci de ani mai înainte, Petru Maior apăraseră o *politică* bisericească realizată. Vezi vorba despre decreturile lui Iosif (S. p. 69; E. p. 47), pe care Petru Maior le traducea sau voia să le traducă, pentru ca să le anexeze la *Procanonul* tipărit și pentru ca Români să le cetească în limba lor, adecă să le înțeleagă bine.

¹⁾ *Kaiser Joseph II. und seine kirchlichen Reformen*, 1867, p. 40—42,

IV. *Iosif II și Petru Maior.* Pentru a lămuri și mai bine iosefinismul lui Petru Maior, voi arăta, dintr'un izvor contemporan, ce idei propagă Iosif II pe când se află în Transilvania, prin grai viu, stând de vorbă cu Sașii. Ideile se găsesc reținute în jurnalul lui Michael Conrad von Heiden-dorf și sunt tipărite în *Vereinsarchiv*, vol. XVIII, p. 84, unde se raportează o audiență acordată în Sibiiu — chiar în anul *Procanonului*, 1783!

Iosif II vorbise despre libertatea religioasă („*ich will Freiheit*“), despre iubire și unire; iar ajungând la interesele materiale, la chestia fondurilor religioase și școlare împăratul zise: „Preoții și dascălii voștri trebuie să fie plătiți; și anume în mod cinstit, mai bine decât cei catolici, pentru că ai voștri au femei și copii, dar cei catolici nu au. Dacă supușii mei ar fi Turci, și dervișii lor ar trebui să fie bine plătiți, ca să poată trăi. Eu aș dori ca ceice lucrează mult să fie plătiți mai bine, iar ceice nu lucrează mult să fie plătiți cu mai puțin. Dar acum leafă mare are celce lucrează puțin, iar celce lucrează mult are leafă mică. De-aceea eu aș strânge tot la un loc, ca să împart apoi cu dreptate; însă *popimea catolică îmi pune tot felul de piedeci; ea-i dracul meu.* (Nemțește: *ich habe den Teufel mit ihnen.*) (Pag. 87).

Petru Maior nu i-a numit pe preoții catolici *draci*, dar, ca și Iosif II, a combătut drăciile lor.

30. Ministrul lui Iosif II și nunțul Iosif Garampi. Vorbind despre petrecerea sa în Viena,

după întoarcerea dela Roma, unde agitația antifebronianistă începuse dela 1764, provocată de descoperirea lui Garampi, Șincai se bucură, în Viena, de protecția acestuia. Ne-a spus-o el în *Elegia* sa:

Cornides exacuit stimulis, *Benkö* atque *Garampi* — fau-
toremque egit quique patrocinio.

La Garampi, protector al învățaților români și dușman al lui F., ne putem opri încă, pentru a ispiti toate ițele alergătoare spre Febronius, ori pornind dela acesta.

I. Scurta notiță de mai sus, despre *Garampi* o completez aici, după K. Ritter, care scrie la pagina 186: Ca nunțiu în Viena el a intervenit pentru salvarea mănăstirilor; ministrul Kaunitz îi răspunse, însă, trufaș și rece și în așa fel, încât îi luă orice nădejde că împăratul ar putea să revie. Protestul diplomatic al lui Garampi (din 12 Dec. 1781) se află la Ritter, p. 239—242; iar răspunsul ministrului Kaunitz (din 19 Dec. 1781) tot acolo, la p. 242—247; un ultim act (din 23 Dec. 1781) a fost strivitor pentru Garampi.

În descrierea călătoriei papei Pius VI la Viena, făcută de iezuitul Iuliu Cesar Cordara, se pomeneste ca pricină a călătoriei și — F. (K. Ritter, p. 259). Cordara chiar afirmă că și după retractarea lui *Hontheim* Curtea vieneză a ținut „cu încăpăținare“ la teoriile lui F., astfel că Iosif Garampi nu reușia deloc în slujba sa. (Ritter, p. 260, 263, 264, 267, 303).

Cât timp a stat Papa în Viena (22 Martie—22

Aprilie 1782) firește Garampi a avut rolul său istet și stăruitor, dar neproductiv.¹⁾

II. Atât despre F. și Garâmpi; este de-ajuns.

Dar F. — Hontheim avusese legături și cu Kaunitz, ministrul lui Iosif II.

Ministrul a fost foarte rău impresionat de retractarea dela 1788 a lui Hontheim;²⁾ și luă măsuri ca despre retractare în Austria să se afle cât mai puține lucruri. Nici nu putea să facă altfel Kaunitz, care era un amic al lui Voltaire și Rousseau, care din tinerețe simpatiză cu filosofia franceză; și care 'n F. avea un sprijin al politicei sale bisericești. Vorba lui Kaunitz despre F. și retractare: *quoiqu' inutile au fond, Lui fait peu d'honneur...* Retractablea nu a însuflețit, însă, chiar deloc pe amicii vienezi.

III. Diplomatul austriac, omul lui Kaunitz, pe lângă Papa era pe-atunci un cardinal, Hrzan. El a descris scurt și clar efectul retractării lui Hontheim.³⁾

¹⁾ În nte de-a fi diplomat = nunțiu în Viena, cardinalul Garampi fusese un prelat erudit (numismat și arheolog), șef al arhivei Vaticanului. — În aceste calități îl va fi cunoscut Sincai?, — nunțiu în Varșovia. Cardinal în roșu deveni în 1784. Ca izvor pentru cunoașterea vieții lui Garampi, Ritter citează *Nouvelle Biographie générale*, Tom. 19, p. 423—4.

Garampi era amabil și cu S. Brukenthal, căruia în 1781 îi comunică o descripție (din 1596) a Transilvaniei. *Korrespondenzblatt*, 1899, p. 17.

²⁾ S. Brunner, *Der Humor in der Diplomatie und Regierungskunde des 18 Jahrhunderts* 1872, II, p. 167—172.

³⁾ Sebastian Brunner, *Die theologische Dienerschaft am Hofe Ioseph II*, Wien. 1868. Pagina 47—48.

Cu prilejul retractării sacral colleeiu felicitase pe Papa. Eră bucurie mare în Roma. Dar Hrzan indică, tot pe scurt, că fapta era judecată — și acolo variat: „*Wie aber die Gedenkungsart der Menschen verschieden ist, so wird auch die Wichtigkeit dessens auf eine nicht gleiche Art betrachtet*“ (1778): Cum oamenii cugetă deosebit, și importanța retractării este privită 'n moduri diferite!

IV. Pentru a ne da seamă deplină despre neplăcerile papale — dela 1763—1788, vreme de 25 de ani, — pentru a concretiză ce cuțit legislativ eră Kaunitz (în mânilor lui Iosif II), nu-i rău să dau și o notă despre sărbătorirea la Roma a retractării; nota este a lui Hrzan și a fost publicată de (prelatul catolic) S. Brunner:

Și atunci, continuă Hrzan: „În ajunul Crăciunului Papa se duse în biserica sf. Petru, se rugă câțva timp, apoi intră în sacristie, unde, pe-a doua zi, anunță un consistoriu. Acesta li se anunță imediat tuturor cardinalilor, cu adaosul că consistoriul se va țineă îndată după missa cea mare, în ornate de slujbă. Firește, anunțarea consistoriului deșteptă o curiositate mare, fiind o surpriză mare, ceea ce ziua, locul și ornatele cerute dovediau. Circulau vești diferite. Dar ieri, de dimineață, se ținu consistoriul, în care Papa, preamărind pe electorul de Trier, care mijlocise și obținuse retractarea, anunță retractarea festivă a episcopului Hundsheim, sufraganeul de Trier, privitoare la opera sa, publicată sub numele F.“

Între o Romă ca aceasta — respinsă 'n Martie 1782, la Viena, de împărat și de miniștrii săi și o Vienă catolică, dar anticlericală, antipapală — energetică, în anul următor numai, Petru Maior, ecoul românesc al febronianismului, scrise *Procanonul!*

V. În discuțiunile pentru și contra lui F. politica bisericească austriacă a fost — firește — citată. De ex. în tomul IV al acelor discuții, partea I, p. 93, unde între tezele impuse învățământului universitar dela 1769 se află citate și impuse discuției critice a studioșilor: „*Nec tamen irreformabile est ejus (Papae! G. B. D.) judicium, nisi Ecclesiae consensus acceperit*“. Și „*Nempe concilium generale supremam habere, etiam supra Romanum Pontificem, potestatem*“ etc.

31. **Câtevâ notițe încă.** Scopul principal al lucrării de față a fost să arăt: că Petru Maior (= teologia românească din timpul lui Iosif II) a luat contact intim cu teologia apuseană-revoluționară și antipapală, în această privință fiind venerabilă și încă de imitat, nu umilită și retrogradă, ca cea dela anul 1870 încoace, a lui A. Grama, A. Bunea, V. Hossu, Szmigelszki și-a altor suflete, tot atât de diminutivate.

Epoca lui Iosif II nu s'a ocupat, însă, numai cu religia și biserica. A fost și epocă bogată 'n erupția sa raționalistă. Acest fapt se simte și în *Procanon*. Și numai întru cât se simte 'n el, mai adaog câteavâ notițe, *pentruca Petru Maior din*

anul 1783 să fie pe deplin descoperit vederii cetitorului de astăzi — la aniversarea de 150 de ani a scrierii.

I. Din prefață încă, apoi din încheere F. preamări *vieța primului creștinism*.

Întoarcerea spre el o cerea și Petru Maior. El vorbea despre „obiceiul *cel de demult*“ (S. p. 81) cel respectabil; el cerea ca din „*cele vechi* ale bisericii să ne învățăm și întru învățătura sfinților părinți să ne deprindem cu grije“ (S. p. 74; și era convins că odată și-odată „*vom mai ajunge la dragostea cea dintâiu*.“ „Numai apuseanii pururea sânt nestatornici și nepăzitori lucrurilor celor *bătrâne*“ (S. p. 120; E. p. 81).

II. În timpul lui Petru Maior *dreptul natural* era la ordinea zilei; el era o notă chiar foarte caracteristică a vremii. Cuvântul *fire* apare, deci, și la Petru Maior (S. p. 1; E. p. 1). În E. p. 92 și S. p. 138 sunt pomenite „legile firei“, care se opun modului papal de-a se publică bulele!

Publicistica iosefinistă chiar încorporase dreptul firei în dreptul bisericesc. O dovadă ajunge. Profesorul Eybel (om cu rol în Viena) tipări în *Corpus juris pastoralis* (Pars II, 1777, pagina 75) fraza: „*Sed et juris naturalis leges inter principia juris ecclesiae collocandae.*“

III. Petru Maior nu era prea vesel de discuțiile la care trebuise să se supună. „Dar nu putea de râvnă duhovnicească să nu se aprindă“ uneori

(S. p. 6); de râvnă! Dar alteori scria: „Mie nu mi-i voia la acestea să răspund, căci răspunde sf. Chiril“ (S. p. 36; E. p. 26). „Nu mi-i voia mult să mă pricesc“ (S. p. 39; E. p. 28). „Nu mi-i voia să mai lungesc vorba“ (S. p. 54; E. p. 37). Îi eră, de sigur, scârbă de întortocherile științei teologice-catolice, de care sufletește se despărțise definitiv.

32. Papa și Febronius în 1870, în Ardeal.

Când a fost vorba ca infalibilitatea papală să fie stoarsă unui conciliu obosit, dela Blaj a fost la Roma mitropolitul I. Vancea.

Întorcându-se de-acolo a adus și pentru tine-rirea din Blaj o amintire. *Archivu* lui Cipariu a descris-o astfel (p. 744): „Esc. Sa Dn. Metropolit Dr. I. Vancea, reîntorcându-se cu pace dela Roma, avu bunătate a donă *muzeului gimnasial* un mosaic în marmură neagră, cu cinci vignete magnifice, între cari este basilica vaticană, colosseul, panteonul, arcul antonin etc. Asemenea donă tot *muzeului și frunzariul de palma ce ce împărți tuturor episcopilor în Dumineca Floriilor*. Pentru cari aducem P. S. S. publică și călduroasă mulțămită.“

Pe-atunci preoții greco-catolici discutau, *pro și contra*, infalibilitatea.

Cine vrea să se 'ntâlnească cu evul mediu, citească pe *pro*. Ignațiu Balc, un protopop, scria *contra*, în *Albina* din Pesta, anul 1870, în nr. 40 și 'n câteva anterioare. În nrul 40 Balc luă 'n ajutor pe: *Petru de Marca, Bossuet, Cl. Fleury, van*

Espen, cugetători pe-ai căror umeri se 'nălțase Febronius și, deci, și Petru Maior. La 1870 mai viețuia febronianismul ardelenesc!

Bravo, fericitele Ignatie Balci!

33. Curajul scriitorului. Pentruca să se simță ce 'nsemnă curajul lui Petru Maior de-a scrie precum s'a dovedit, expun un caz paralel.

La anul 1764 Adam Francisc Kollár, bibliotecar al Curții, a publicat o carte despre puterea legislativă a regilor ungurești în chestiuni bisericesti. După Kollar regii Ungariei hotărâseră multe lucruri, despre care dreptul bisericesc nu luase nici o măsură, dela Ștefan cel sfânt încă. Se putea, deci, hotărî și lucră și acum (1764) tot așa!

Ungurii din dietă au cerut suprimarea cărții; ba unul (*Okolicsányi*) a fost de părere că și opera, și autorul — să se ardă!

Din istoria cărții lui Kollár reese că de ea avuseseră bună știre prealabilă și *S. Brukenthal* (Sibiianul), și diferiți înalți funcționari ai Curții imperiale și-ai statului; chiar și — împărăteasa. Cancelarul Kaunitz ar fi dorit să se țină seamă de ea, dar pe taină, realizându-se principiile cărții, fără ca ea să se fi publicat. *)

ANTICARIAT

CLUJ

— Lei 10 —

*) Alfred v. Arneth, istoria Mariei Theresiei, vol. VII, pag. 116—122.

10

